

DISCUSSION OF THE INTENTIONS OF CURRICULAR REFORM IN SLOVAKIA IN THE CONTEXT OF TEACHING TECHNOLOGY IN PRIMARY SCHOOLS

Alena HAŠKOVÁ*, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Slovenská republika

Danka LUKÁČOVÁ, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Slovenská republika

Prijato: 19. 4. 2022 / Akceptováno: 17. 8. 2022

Typ článku: Teoretická studie

DOI: 10.5507/jtie.2022.007

Abstract: Regional education in Slovakia is undergoing fundamental changes. Within primary schools, the internal structure of the division of individual grades is changing, but especially the content of individual educational areas. In the article using the method of content analysis of basic reform documents (Recovery Plan, State Education Program for Primary Schools), the authors describe and analyze the main changes that are being prepared and gradually implemented in primary schools in the Slovak Republic. The emphasis of the contribution is placed on technical education so far implemented in the subjects of technology education.

Key words: curriculum, technical education, education reform.

KONKRETIZÁCIA ZÁMEROV KURIKULÁRNEJ REFORMY NA SLOVENSKU V KONTEXTE VÝUČBY TECHNIKY NA ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH

Abstrakt: Regionálne školstvo na Slovensku prechádza zásadnými zmenami. V rámci základných škôl sa mení vnútorná štruktúra členenia jednotlivých ročníkov, ale najmä obsah jednotlivých vzdelávacích oblastí. V článku metódou obsahovej analýzy základných reformných dokumentov (Plán obnovy, Štátny vzdelávací program pre základné školy) autorky popisujú a analyzujú hlavné zmeny, ktoré sa pripravujú a postupne realizujú na základných školách v SR. Akcent príspevku je položený na technické vzdelávanie (predmet technika).

Klíčová slova: kurikulum, technické vzdelávanie, reforma školstva.

* Autor pro korespondenci: ahaskova@ukf.sk

1 Úvod

Škola sa podieľa na kultivácii osobnosti smerujúcej k hľadaniu ľudskej identity v meniacom sa svete. Formovanie jedinca pomocou procesov výchovy a vzdelávania patrí medzi kľúčové funkcie školy v spoločnosti. Výchova a vzdelávanie sú však vždy viazané na konkrétny obsah učiva, ktorý je zakotvený v školskom kurikule. Školské kurikulum možno vnímať ako výsledok hľadania rovnováhy medzi spoločenskými požiadavkami kladenými na jednotlivca a individuálnymi vzdelávacími potrebami človeka. Kurikulárna reforma by teda mala predstavovať, resp. byť zameraná na transformáciu vzdelávania za účelom zavádzania efektívnych spôsobov osobnostného rozvoja žiakov a študentov. Analýzy školských reforiem realizovaných počas ostatných troch desaťročí v rôznych krajinách sveta však poukazujú na silnú súvislosť medzi štátnou ideológiou a kurikulárnymi inováciami (Rýdl, 2003; Průcha, 2004; Le Métais 1999; OECD, 2011). Takisto aj Porubský et al. (2014) upozorňujú, že otázky reformy vzdelávania, školskej reformy či kurikulárnej reformy sa stali v posledných rokoch viac témou politickou a ekonomickou, než pedagogickou, a to nielen pre Slovensko, ale aj pre širší medzinárodný kontext. Kvalita vzdelania a vzdelávania sa považuje za ukazovateľ a kľúčový determinant vyspelosti ekonomických systémov a spoločnosti ako celku. To na jednej strane prináša mnohé pozitívne impulzy pre rozvoj vzdelania, vzdelanosti, školy a pre edukačné vedy. Na druhej strane však prináša i také tendencie, ktoré nerespektujú tradične ponímanú hodnotu vzdelanosti tým, že ju zužujú iba na kvalifikovanosť človeka ako predpoklad jeho uplatnenia sa na trhu práce. V zmysle uvádzaných analýz, reforma nikdy nie je izolovanou úpravou kurikula, ale je filozofickou a ideologickou zmenou, ktorú musia nevyhnutne prijať všetci aktéri jej realizácie. Na jednej strane reforma určitou mierou akceptuje požiadavky samotných učiteľov, vystupujúcich proti tradičnému prístupu k sprostredkovaniu kurikula, zamerané na vytvorenie čo možno najoptimálnejších podmienok na realizáciu školskej reformy, ale na druhej strane je aj prostriedkom implementácie sociálnych a politických zámerov zriaďovateľských subjektov. V súčasnosti sa okrem týchto zámerov čoraz viac presadzujú aj snahy o posilnenie ekonomickej stability štátov prostredníctvom jednotlivých zložiek systémov vzdelávania. Kým v základnom vzdelávaní sa východiskom kvalitného vzdelania stáva rozvoj čitateľskej, matematickej a vedeckej gramotnosti, v rámci stredoškolskej prípravy sa dôraz kladie na praktickú prípravu a zvýšenie podielu študentov, ktorí ukončia strednú školu maturitou (Porubský, Š., Kosová, B., Doušková, A., Trnka, M. et al., 2014).

2 Koncepcie transformácie regionálneho školstva po roku 1989 a kurikulárnej reformy 2008

Spoločenské zmeny, ktoré po roku 1989 priniesol so sebou proces demokratizácie na Slovensku, sa odrazili aj v oblasti vzdelávania. Charakteristickou črtou vývoja školstva bola snaha o jeho transformáciu od centrálne riadeného rezortu k otvorenému systému kompatibilnému so systémami vzdelávania vyspelých európskych krajín, rešpektujúcemu princípy humanizácie a diverzifikácie výchovy a vzdelávania (Hašková, Bánesz, 2015). K zmene vzdelávania na Slovensku mal prispieť vznik viacerých projektov spätých s reformou školskej sústavy (Duch školy, 1991; Projekt Konštantín – Národný program výchovy a vzdelávania, 1994; Milénium, 2002), ktoré sa však následne nerealizovali. Koncepcie zmien v jednotlivých oblastiach vzdelávacieho systému podľa Humajovej a Pupalu (2008) nedefinovali jasne úlohy, neuvádzali sa v nich horizonty časového naplnenia jednotlivých zámerov a neriešili sa v nich ani otázky organizačného, materiálneho a finančného zabezpečenia proklamovaných zámerov. Čo sa týka kurikulárnej reformy, Humajová a Pupala zdôrazňujú, že pri jej príprave sa nezohľadňovali dostatočne výsledky žiakov vykazované či už v medzinárodných meraniach IEA – *International Association for the Evaluation of Educational Achievement* (PIRLS – *Progress in International Reading Literacy Study*, TIMSS – *Trends in International Mathematics and Science Study*) alebo medzinárodných výskumoch OECD (PISA – *Programme for International Student Assessment*), a nezohľadňovali sa ani skúsenosti okolitých krajín (hlavne ČR) s transformáciou.

Snaha o transformáciu regionálneho školstva od centrálne riadeného rezortu k otvorenému systému sa premietla hneď do prvej novely školského zákona prijatej po roku 1989 a to kodifikovaním právnej subjektivity stredných škôl. Systém jednotného školstva sa narušil umožnením zriaďovania aj neštátnych základných a stredných škôl. Ďalšie novelizácie zavádzali postupne ďalšie korekcie fungovania systému školstva, ale žiadna z nich nemala charakter zásadnej systémovej zmeny s jasne zadefinovanou strategickou kontinuitou ďalšieho vývoja ucelenej koncepcie reformy vzdelávania. Tieto novelizácie mali podľa Kosovej a Porubského (2011) skôr charakter difúzných inovácií než reformy vzdelávania, resp. ucelenej školskej reformy. Legislatívny rámec kurikulárnej reformy sa vytvoril až schválením nového školského zákona *Zákon o výchove a vzdelávaní 245/2008 Z.z.* v máji 2008. Kurikulárna reforma iniciovaná školským zákonom z roku 2008 zmenila dovtedajšie historické a kultúrne kontexty obsahu a foriem školských

kurikúl a zaviedla novú koncepciu výberu učiva a navrhovania učebných osnov. Zavedenie dvojúrovňových pedagogických dokumentov – štátnych a školských vzdelávacích programov pre jednotlivé stupne vzdelávania – malo vytvoriť platformu obsahovej školskej reformy, podľa ktorej tvorba školských kurikúl sa mala odvíjať od samotných škôl, od ich vedenia a od členov učiteľského zboru. Táto filozofia mala posilniť na školách atmosféru slobody, profesijného rozhodovania a spoluzodpovednosti za výsledky pedagogickej činnosti, ktorá mala zohľadňovať lokálne potreby, požiadavky konkrétnych účastníkov vzdelávania a v konečnom dôsledku zvýšiť adresnosť a účinnosť poskytovaného vzdelávania (Pupala, Held, 2007). Ďalším inovatívnym prvkom bolo zavedenie tzv. vzdelávacích oblastí. Vzdelávacích oblastí bolo deväť a zodpovedali kľúčovým kompetenciám definovaným pre základné vzdelávanie. Boli to: Jazyk a komunikácia, Príroda a spoločnosť, Človek a príroda, Človek a spoločnosť, Človek a hodnoty, Matematika a práca s informáciami, Človek a svet práce, Umenie a kultúra, Zdravie a pohyb. Technické vzdelávanie bolo zaradené do vzdelávacej oblasti Človek a svet práce, v rámci ktorej vznikli tri predmety: Pracovné vyučovanie na 1. stupni ZŠ, Technika a Svet práce na 2. stupni ZŠ. Zdalo by sa, že technické vzdelávanie bolo posilnené oproti minulosti vznikom nového predmetu, opak je však pravdou. Pracovné vyučovanie na 1. stupni ZŠ malo vyčlenených 20 vyučovacích hodín vo 4. ročníku. Predmet technika sa mal realizovať v 7. a 8. ročníku v celkovom rozsahu 30 hodín, čo viedlo školy nakoniec k tomu, že predmet vyučovali buď v 7. alebo v 8. ročníku v rozsahu 1 hodina týždenne. Predmet Svet práce bol orientovaný na pestovateľské práce, takže technické vzdelávanie nebolo súčasťou jeho obsahu.

Ako sa neskôr ukázalo (Kosová, Porubský, 2011), spôsob a dynamika zavádzania „reformných opatrení“ nebol celkom adekvátny možnostiam a hlavne pripravenosti hlavných aktérov zmeny (pedagogickí a odborní zamestnanci, školský manažment) a samotné reformné koncepty neboli celkom koncepcne vyvážené. Reforma sa ukázala ako nesystematická a v mnohých ohľadoch až kontroverzná. Kritizovaná bola predovšetkým nízka kvalita učebného obsahu (Kaščák, Pupala, 2011; Kmeť, 2009), nízka pripravenosť pedagógov na tvorbu školských vzdelávacích programov (Píšová, 2010; Spilková, Tomková, 2010) a nízky dôraz na vzdelávacie efekty požadované v šandardizovaných medzinárodných meraniach kvality vzdelávania (PISA, TIMSS) (Koršňáková, Bockaničová, Kováčová, Romančíková, 2010; Koršňáková, Kováčová, Heldová, 2010). Počiatocne útržkovitá kritika sa postupom času systematizovala do striktných požiadaviek inovácie reformného

kurikula, v dôsledku čoho boli štátne vzdelávacie programy ISCED 1 a ISCED 2 v roku 2014 inovované.

Po prvýkrát v histórii slovenského školstva Štátny pedagogický ústav (ŠPÚ) v Bratislave na pokyn MŠVVaŠ SR sprístupnil verejnosti návrh vzdelávacích štandardov k verejnej diskusii a pripomienkovaniu. Pripomienky z verejnej diskusie boli zahrnuté členmi predmetových komisií do vzdelávacích štandardov, ktoré v máji 2015 dostali finálnu podobu. MŠVVaŠ SR schválilo návrh inovovaných vzdelávacích štandardov a spolu s nimi aj vzdelávací štandard pre predmety pracovné vyučovanie a technika s platnosťou od septembra 2015 s jednou podstatnou zmenou. Do návrhu vzdelávacích štandardov bolo zahrnutý ďalší tematický okruh Ekonomika domácnosti, ktorý vôbec nebol predmetom pripomienkovania (Kozík, Lukáčová, 2016).

Napriek tomu je možné hodnotiť inováciu vzdelávacích štandardov v oblasti technického vzdelávania pozitívne. Zásadne sa zvýšil počet vyučovacích hodín vyhradených pre technické predmety: na 1. stupni to bol predmet pracovné vyučovanie zaradený do 3. a 4. ročníka primárneho stupňa s hodinovou dotáciou 1 hod/týždeň a na 2. stupni predmet technika s hodinovou dotáciou 1 hod/týždeň od 5. po 9. ročník základnej školy. Pracovné vyučovanie obsahovalo v 3. ročníku päť tematických celkov: Človek a práca, Tvorivé využitie technických materiálov, Základy konštruovania, Stravovanie a príprava pokrmov, Ľudové tradície a remeslá. Vo 4. ročníku boli obsahom vzdelávania tematické celky: Človek a práca, Technické materiály, Základy konštruovania, Príprava pokrmov a Ľudové tradície a remeslá (Inovovaný ŠVP pre 1. stupeň ZŠ, 2014).

Obsah jednotlivých tematických celkov predmetu technika na 2. stupni ZŠ bol navrhnutý tak, aby žiaci vo výučbe získavali praktické zručnosti a návyky a osvojovali si tvorivé myslenie. Úlohou a cieľom technického predmetu pri riešení praktických úloh malo vzbudiť u žiakov záujem o technickú prácu a technické profesie tak, aby pri výbere ďalšieho štúdia sa orientovali na stredné odborné školy a technické štúdium na univerzitách (Inovovaný ŠVP pre 2. stupeň ZŠ, 2014). Aby takto plánované technické vzdelávanie bolo kvalitné, MŠVVaŠ SR pristúpilo k riešeniu problematiky materiálneho zabezpečenia a inovácie v oblasti technických a prírodovedných predmetov na základných školách prostredníctvom národných projektov: „Podpora profesijnej orientácie žiakov základnej školy na odborné vzdelávanie a prípravu prostredníctvom rozvoja polytechnickej výchovy zameranej na rozvoj pracovných zručností a práca s talentami“ (2013 – 2015) a „Podpora polytechnickej výchovy na základných školách“ (2015). V rámci týchto projektov

bolo 226 škôl materiálne vybavených na výučbu technických predmetov a zároveň vzniklo veľa metodických materiálov na výučbu predmetu technika.

Pozitívny dojem z inovácie vzdelávacej oblasti Človek a svet práce v roku 2015 kazí zaradenie tematického okruhu Ekonomika domácnosti do tejto oblasti bez diskusiou podloženého zdôvodnenia. Tematický okruh okrem tém týkajúcich sa profesijnej orientácie žiakov obsahoval aj témy, ktoré s technickým vzdelávaním nesúvisia, napr. plánovanie a vedenie domácnosti, domáce práce a údržba domácnosti, príprava jedál a výživa, ručné práce, rodinná príprava, pestovateľské práce a chovateľstvo. Takýmto zásadným rozšírením technického vzdelávania o iné oblasti učiva vznikali na školách disproporcie vo výučbe žiakov a najmä zostali nezodpovedané otázky prípravy učiteľov pre uvedené tematické celky.

3 Zdôvodnenie potreby a definovanie zámerov pripravovanej kurikulárnej reformy

Podľa Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR existujúce inovované Štátne vzdelávacie programy pre základné vzdelávanie bránia jednak rozvoju kvality slovenského školstva a jednak uplatňovaniu princípov inkluzívneho vzdelávania. Za hlavné nedostatky vzdelávacích programov pritom považuje nasledujúce skutočnosti:

- Osvojovaným vedomostiam chýba ukotvenosť v širších súvislostiach a ich vzťah k životným zručnostiam a skúsenostiam. Vznikla veľká nevyváženosť medzi získavanými vedomosťami a spôsobilosťami, ktoré sú významné a určujúce pre súčasný život detí, ich svet a súčasnú kultúru.
- Existujúci obsah neposkytuje širší priestor hodnotovému vzdelávaniu, mysleniu v komplexnejších súvislostiach, nepodporuje dostatočne digitálne zručnosti, neukotvuje vyváženosť duševného a telesného rozvoja žiakov a zabúda na ich spokojnosť a celkovú pohodu.
- Väčšina doterajších výziev a čiastkových aktivít na posilnenie čitateľskej gramotnosti, hodnotového vzdelávania, podpory kritického myslenia, prírodovedného vzdelávania, podpory digitálnych zručností nebola v doterajších čiastkových úpravách kurikula systematicky zapracovaná.
- Vážnym obmedzujúcim problémom je aj to, že existujúce Štátne vzdelávacie programy jednotlivých stupňov vzdelávania nevedú k celostnému vzdelávaniu. Nie sú medzi sebou dostatočne prepojené, nesledujú rovnakú líniu a spoločné ciele.

- Na úrovni tvorby štátnych vzdelávacích programov nebola zabezpečená koordinácia cieľov a obsahu vzdelávania naprieč oblasťami, vzdelávacou sústavou a celou vzdelávacou dráhou žiaka.
- Rovnako je dlhodobou nevyriešeným problémom vnútorná súdržnosť obsahu vzdelávania. Vyučovacie predmety v základnej škole nie sú vzájomne dostatočne zosúladené, typická je izolovanosť jednotlivých predmetov v rámci ročníka, ale aj naprieč ročníkmi. Obsah vzdelávania je tak skôr mozaikou izolovaných predmetov a vzájomne nesúvisiacich poznatkov ako zrozumiteľným celkom. Žiaci to pociťujú tak, že nevidia zmysel toho, čo sa učia, učitelia sa sťažujú na slabú medzipredmetovú koordináciu obsahu vzdelávania.
- Štátne vzdelávacie programy diktujú veľmi detailne a zväzujúco organizáciu vzdelávania v jednotlivých predmetoch. Školy a učitelia sú potom orientovaní na to, že musia odučiť presne predpísané učivo v presne stanovenom čase a nemôžu zohľadňovať reálne potreby a možnosti učenia sa žiakov, nezostáva im priestor na podporu vlastnej aktivity žiakov na vyučovaní a vytvárať podmienky na rozvíjanie ich komplexných spôsobilostí.
- Štátom stanovené programy znemožňujú prispôbovať vzdelávanie individuálnym potrebám žiakov, oslabujú možnosti inkluzívneho vzdelávania a diferencovaných prístupov a od všetkých žiakov očakávajú v krátkych etapách rovnaké výstupy bez ohľadu na ich situáciu a možnosti. U mnohých žiakov tento prístup spôsobuje pocit vzdelávacieho neúspechu, márnosti učenia sa a dokonca stojí aj za vážnym problémom veľkého počtu žiakov opakujúcich ročník. To sa deje z veľkej časti práve preto, že vzdelávací program nedostatočne zohľadňuje individuálne potreby žiakov, ich schopnosti a učebné tempo. Vzdelávanie kvôli tomu nie je dostatočne flexibilné.

Z uvedených dôvodov si ako prioritu Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR stanovilo vytvorenie a zavedenie nového programu Štátneho vzdelávacieho programu, pričom vytvorenie a zavedenie tohto programu začlenilo aj do rámca Plánu obnovy a odolnosti SR, ktorým vláda SR smeruje a aktivizuje reformy na najbližšie roky (<https://www.planobnovy.sk/kompletny-plan-obnovy/kvalitne-vzdelavanie/>). Štátny pedagogický ústav začal už v roku 2021 pracovať na tvorbe nového rámca štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie. Ministerstvo pritom avizuje, že v rámci pripravovanej kurikulárnej reformy nepríde len k úpravám, zmenám, uberaniam či pridávaniam vzdelávacích štandardov v rámci existujúcich vzdelávacích programov, ale že bude definovaná aj nová

celková vízia zámerov a cieľov základného vzdelávania. Podľa ministerstva prostredníctvom implementácie pripravovanej kurikulárnej reformy sa dosiahne:

- zlepšenie výsledkov vzdelávania žiakov v základných oblastiach gramotností (dominantne čitateľskej, matematickej, prírodovednej a finančnej) nad úroveň priemeru krajín OECD;
- zníženie podielu žiakov v rizikových úrovniach v oblasti čitateľskej gramotnosti v národných aj medzinárodných testovaniach 15-ročných žiakov o 10%;
- zníženie vplyvu socio-ekonomického statusu na výsledky v základných gramotnostiach v národných aj medzinárodných testovaniach 15-ročných žiakov na úroveň priemeru krajín OECD;
- zvýšenie motivácie k učeniu sa prírodovedných predmetov, matematiky a motivácie k čítaniu na úroveň priemeru krajín OECD.

4 Koncepcia výberu učiva a navrhovania vzdelávacích štandardov v rámci aktuálne pripravovanej kurikulárnej reformy

Hlavným inovačným prvkom pripravovanej reformy základného školstva má byť zavedenie troch na seba nadväzujúcich vzdelávacích cyklov. Vzdelávací cyklus predstavuje časť Štátneho vzdelávacieho programu, v rámci ktorej sú vymedzené ciele a obsah vzdelávania, ktorých dosiahnutie a osvojenie je po ukončení jednotlivých cyklov vyhodnocované. Vzdelávací cyklus je dlhší ako jeden rok a ciele stanovené pre jednotlivé cykly sa môžu adaptovať na tempo a možnosti jednotlivých žiakov (Terminologický slovník, 2021). V prípade schválenia tohto inovačného prvku sa ciele a obsah vzdelávania predpísané ministerstvom už nebudú viazať na jednotlivé ročníky, ale podľa návrhu Štátneho pedagogického ústavu na tri vzdelávacie cykly. Do prvého cyklu majú podľa návrhu spadať prvé tri ročníky základnej školy, do druhého štvrtý a piaty ročník a do tretieho sa má spojiť šiesty až deviaty ročník. Reforma školského kurikula od členenia základného vzdelávania na cykly očakáva, že žiaci budú mať väčší priestor a čas na dosiahnutie cieľov, ktoré majú byť stanovené pre vzdelávaciu oblasť *Človek a svet práce* pre jednotlivé cykly tak, aby komplexne rozvíjali technologickú a kariérovú spôsobilosť a viedli žiakov k iniciatívnosti a podnikavosti. Predbežne sú pre vzdelávaciu oblasť *Človek a svet práce* stanovené ciele, ktoré majú smerovať:

- k podpore schopnosti žiakov využívať inovatívne myslenie, vedomosti z oblasti vedy a technológií a manuálne zručnosti pri realizácii vlastných návrhov;

- k rozvoju schopnosti žiakov používať a zaobchádzať s technickými nástrojmi a prístrojmi, ako aj vedeckými údajmi na dosiahnutie cieľov alebo prijatie rozhodnutia, vyslovenie názoru na základe dôkazov;
- ku kritickému uvedomovaniu si environmentálnej udržateľnosti a bezpečnosti, najmä pokiaľ ide o vedecko-technický pokrok v súvislosti s jednotlivcom, rodinou, komunitou a celosvetovými otázkami;
- k rozvoju schopnosti pracovať v tíme a efektívne spolupracovať pri riešení problémov, ako aj jasne komunikovať svoje návrhy a riešenia;
- ku kritickému vnímaniu a pochopeniu základných ekonomických princípov a aplikácii princípov zodpovedného rozhodovania a správania sa vo svete finančných, prírodných i ľudských zdrojov;
- k rozvoju schopností plánovania vlastnej kariéry prostredníctvom formulovania vlastných životných cieľov vrátane profesijnej orientácie a k uvedomelej príprave na prípadné zmeny;
- k možnostiam identifikovať jednoduché technické problémy pri používaní digitálnych zariadení a jednoduché spôsoby ich riešenia. Rozpoznať potreby rozvoja vlastných digitálnych zručností a nájsť možnosti vlastného rozvoja (Východiská zmien v kurikule základného vzdelávania, 2021).

Vzdelávacia oblasť *Človek a svet práce* sa zameriava na rozvíjanie praktických zručností v rôznych oblastiach, no zároveň je doplnená o ďalšie dva komplementárne celky. Vzdelávacou oblasťou pritom rozumieme základnú obsahovú jednotku vzdelávania, ktorá celok vzdelávania rozdeľuje na stabilné štrukturálne časti vyjadrujúce dôležité súčasti ľudskej kultúry. V rámci všeobecného vzdelávania sú vzdelávacie oblasti rovnaké od predškolského vzdelávania až po vyššie sekundárne vzdelávanie. Vzdelávacie oblasti sú vymedzené v Štátnom vzdelávacom programe. V školskom vzdelávacom programe sa vzdelávacie oblasti transformujú na vyučovacie predmety, teda školský vzdelávací program obsahuje len vyučovacie predmety. Vyučovaci predmet môže byť totožný so vzdelávacou oblasťou alebo je vzdelávacia oblasť zastúpená viacerými vyučovacími predmetmi.

Obsah vzdelávacej oblasti *Človek a svet práce* má byť navrhnutý pre tri základné komponenty, pričom názov predmetu, resp. predmetov, ktoré budú vzdelávaciu oblasť zastupovať v školských vzdelávacích programoch ešte komisia expertov pripravujúcich reformu nestanovila. Základnými komponentmi vzdelávacej oblasti sú: *Technika, Podnikavosť a iniciatívnosť, Kariérová výchova*.

Obsah komponentu *Technika* má byť vytvorený tak, aby rozvíjal technické zručnosti žiakov a umožnil im osvojenie rôznych technologických postupov

od klasických až po technológie využívajúce digitálne zručnosti žiakov. Uvedené technologické postupy majú pokrývať rôzne oblasti ľudskej činnosti.

Od tohto zámeru sa odvíja hlavný cieľ komponentu Technika, ktorým je „získať základné zručnosti s prácou s vybranými technickými materiálmi, nástrojmi a spoznať základné spôsoby ich spracovania“ (Východiská zmien v kurikule základného vzdelávania, 2021). Dôležitou súčasťou by malo byť najmä nadobudnutie praktických zručností potrebných na zvládnutie pracovných techník a technológií a schopnosť pracovať podľa pokynov učiteľa. Žiaci budú počas vyučovania vykonávať praktické cvičenia, počas ktorých budú pracovať s rôznymi druhmi prírodných a technických materiálov, používať kreatívne metódy na realizáciu praktických úloh. Akcent má byť kladený na postupnosť krokov potrebných na realizáciu praktickej úlohy: zber informácií, hľadanie nápadov, plánovanie produktu, časový harmonogram práce, technologické operácie, prezentácia výsledku práce. Časť obsahu komponentu *Technika* bude orientovaná na spoznávanie a porovnávanie rôznych zdrojov energie využívanými človekom v minulosti aj v súčasnosti, pričom dôležitou súčasťou porovnávanie zdrojov energie je ich vplyv na životné prostredie človeka. Komponent Technika by mal žiaka naučiť chápať prácu ako činnosť, ktorou sa vytvárajú hodnoty. Tieto činnosti by žiaci mali zvládnuť analyzovať, naplánovať pracovné postupy a samotnú realizáciu, uskutočniť technické kreatívne postupy a zhodnotiť vlastnú prácu. Komponent Technika bol súčasťou aj prechádzajúceho obsahu predmetu technika.

Obsah komponentu *Podnikavosť a iniciatíva* má byť zameraný na rozvoj výchovy k podnikavosti a chápanie hodnôt, ktoré človek vytvára prácou.

Hlavným cieľom komponentu *Podnikavosť a iniciatívnosť* bude v tomto kontexte rozvíjať tímovú spoluprácu žiakov a schopnosť porozumieť tomu, že človek svojou prácou vytvára hodnoty, ktoré môžu byť praktické a užitočné alebo inak prínosné pre jednotlivca alebo spoločnosť. Žiaci sa budú učiť produkovať a rozvíjať vlastné nápady a následne na nich samostatne pracovať. Dôraz má byť kladený na tímovú spoluprácu žiakov pri navrhovaní a realizácii nápadov a riešení problémov. Žiaci by mali prostredníctvom praktických činností pochopiť základné ekonomické princípy tvorby produktov, zdokonaľiť sa vo finančnej gramotnosti (hodnota peňazí a ostatných zdrojov, spravodlivá odmena za prácu, zodpovedné správanie pri realizácii vlastných nápadov a pri hospodárení v domácnosti). Komponent Podnikavosť a iniciatíva bol súčasťou obsahu predmetu technika aj v predošlom Štátnom vzdelávacom programe, ale nie ako samostatný tematický okruh.

Obsah komponentu *Kariérová výchova* má byť zameraný na plánovanie budúcnosti žiaka v súvislosti s jeho uplatnením na trhu práce. Táto oblasť bola síce v predchádzajúcom kurikule zakomponovaná, ale nie s tak jasným zreteľom a prepojením na rozvoj technickej gramotnosti, ktorú vnímame ako pilier mnohých budúcich kariérových pozícií (povolání).

Komponent *Kariérová výchova* má rozšíriť poznatky žiakov o svete práce, najmä o povolaniach. Žiaci by sa mali oboznámiť so základnými pojmami z oblasti práce a pracovného práva. Cieľom komponentu má byť schopnosť žiakov kriticky posúdiť svoje zručnosti a talenty, rozvíjať ich a vedieť ich využiť pri rozhodovaní o svojej profesijnej orientácii po ukončení základnej školy ako aj v ďalšom živote. *Kariérová výchova* bola v doterajšom kurikule predmetu technika súčasťou predmetu ako samostatný tematický celok v 7. až 9. ročníku základných škôl.

V prvom pripomienkovaní verejnosťou boli predložené na posudzovanie nasledovné ciele a obsah pre jednotlivé cykly vzdelávania:

1. vzdelávací cyklus

Technika:

- Žiak získava základné poznatky o rôznych prírodných a technických materiáloch, pracovných postupoch.
- Žiak sa učí využívať nadobudnuté prírodovedné poznanie pri riešení technickej otázky.
- Žiak je vedený k realizácii jednoduchých projektov s využitím primeraných techník, technológií, prírodných a technických materiálov.
- Žiak je vedený k udržiavaniu poriadku, čistoty a bezpečnostných požiadaviek pri práci.

Kariérová výchova:

- Žiak získava poznatky o vzájomne súvisiacich pracovných činnostiach a profesiách v minulosti s poukázaním na možnosti využitia nadobudnutých pracovných zručností a návykov v rôznych oblastiach ľudskej činnosti aj v súčasnosti.
- Žiak je vedený k hodnoteniu a rešpektovaniu svojej práce a práce ostatných.

Podnikavosť a iniciatívnosť:

- Žiak sa učí vymyslieť vlastný praktický a užitočný nápad, ktorý bude vedieť realizovať.
- Žiak sa učí pracovať v tíme.

2. vzdelávací cyklus

Technika:

- Žiak sa učí riešiť technické úlohy a prezentovať ich.
- Žiak sa zoznamuje s úžitkovými a darčkovými predmetmi a so základmi konštruovania.
- Žiak je schopný identifikovať technický problém a kvalifikovane navrhnuť riešenie.
- Žiak vie zohľadniť v procese navrhovania objektov prepojenie ich dizajnu s funkčnosťou, estetikou a kultúrnymi tradíciami.
- Žiak vie zohľadniť vplyv objektov na životné prostredie v procese výroby a po jej ukončení.

Kariérová výchova:

- Žiak vie prezentovať svoje schopnosti, záujmy a úspechy vo vzťahu k témam, ktoré sa týkajú osobného kariérového smerovania.
- Žiak má prehľad o profesiách a povolaniach súvisiacich s odborom v minulosti a dnes, pozná možnosti ďalšieho štúdia súvisiaceho s oblasťou jeho záujmov, vie vytvoriť osobné kariérové portfólio.

Podnikavosť a iniciatívnosť:

- Žiak vie pochopiť hodnotu peňazí vo vzťahu k spotrebe a sporeniu.
- Žiak sa učí zodpovednému správaniu pri hospodárení so všetkými zdrojmi.
- Žiak vie vysvetliť pojem mzda, príjem za prácu a vie vyjadriť hodnotu vecí ako výsledku práce, vie vysvetliť význam financií v živote jedinca, rodiny a spoločnosti.

3. vzdelávací cyklus

Technika:

- Žiak sa zoznamuje s materiálmi a technológiami na ich opracovanie.
- Žiak realizuje kreatívne nápady pomocou vhodných techník a materiálov.
- Žiak sa učí analyzovať svoje tvorivé a technologické schopnosti
- Žiak sa vie správať ako uvedomelý spotrebiteľ, využíva digitálne nástroje pri rôznych pracovných činnostiach, tímových projektoch, učí sa spolupracovať v zdieľanom pracovnom prostredí.
- Žiak vie správne vybrať vhodné technické materiály a nástroje na implementáciu svojich myšlienok a na zhotovenie úžitkového produktu.
- Žiak sa učí identifikovať, navrhovať a realizovať technicky primerané a realizovateľné riešenia a analyzuje súvisiace efekty a nebezpečenstvá.

- Žiak vie aplikovať digitálne technológie pri riešení technických problémových úloh.

Kariérová výchova:

- Žiak vie aplikovať základné stratégie a metódy plánovania v rámci kariérneho smerovania.
- Žiak vie identifikovať svoje schopnosti a zručnosti ako súčasť sebarozvoja s víziou potreby celoživotného vzdelávania.
- Žiak vie samostatne vyhľadávať, hodnotiť a využívať informácie dôležité pre tvorbu základov profesijnej orientácie.
- Žiak sa učí aplikovať online nástroje, online služby a aplikácie, ktoré mu pomáhajú vytvárať konštruktívne kariérové rozhodnutia.

Podnikavosť a iniciatívnosť:

- Žiak dokáže objektívne vyhodnotiť vlastné schopnosti a možnosti aj prípadné zlyhanie a poučiť sa z neho.
- Žiak dokáže efektívne hospodáriť s vlastnými finančnými prostriedkami a vytvoriť svoj osobný rozpočet.
- Žiak rozumie všetkým základným ekonomickým pojmom, chápe základné fungovanie trhu, trhového hospodárstva, vie sa orientovať v oblasti finančných inštitúcií.
- Žiak je schopný prostredníctvom získaných zdrojov meniť svoje nápady na konkrétne činy a vytvárať nimi pozitívnu hodnotu pre seba a svoje okolie.
- Žiak vie zhromaždiť dostupné zdroje v súvislosti s realizáciou nápadu a efektívne ich spravovať.
- Žiak chápe rozdiel medzi podnikateľom a zamestnancom a vie uviesť rôzne príklady foriem podnikania a podnikateľských aktivít (Východiská zmien vo vzdelávacích oblastiach, 2021).

Navrhovanému obsahu vzdelávacej oblasti Človek a svet práce nemožno uprieť ambície obmedziť nekonzistentnosť predošlého kurikula. V tomto zámere však zostáva na pol ceste, najmä pokiaľ nepríde aj k úprave názvu predmetu, ktorý bude vzdelávaciu oblasť zastupovať v rámcovom učebnom pláne školy. Dosiaľ to bol predmet pracovné vyučovanie v ročníkoch 1-4 a predmet technika v ročníkoch 5-9. Názov pracovné vyučovanie evokuje obsah zameraný na vedomosti a zručnosti súvisiace s prípravou na pracovné aktivity, predmet technika by podľa názvu mal pripravovať žiakov na využitie techniky v bežnom živote (technická gramotnosť), prípadne na povolania, stredné školy s technickým zameraním. Pritom predmet

pracovné vyučovanie prešiel viacerými obsahovými zmenami od čias, keď bol výlučne praktickým predmetom v zmysle polytechnickej koncepcie, kde cieľom výučby bol „vzorový výrobok“ (Huľová, 2019; Kožuchová a kol., 2011). Tento názov je dlhodobo kritizovaný rôznymi odbornými autoritami ako aj učiteľskou verejnosťou, Napriek tomu, návrhy na zmenu názvu neboli akceptované ani v r. 1995, ani v r. 2008 (Lukáčová, 2014). Súčasný trendy technického vzdelávania na primárnom stupni vzdelávania sú nastavené tak, aby žiaci v procese vzdelávania získali elementárnu vedecko-technickú gramotnosť, pričom sa predpokladá, že viac času sa bude venovať študentským aktivitám (Vargová, Kožuchová, 2013), čo súčasný názov predmetu nevystihuje. Zaradenie komponentov kariérová výchova a podnikavosť a iniciatívnosť tiež nekorešponduje s názvom predmetu. Je otázne, či tieto komponenty vôbec majú byť súčasťou vzdelávacej oblasti Človek a svet práce, nakoľko sa témy, ktoré obsahujú, objavujú aj v iných vzdelávacích oblastiach, resp. vyučovacích predmetoch. V tomto zmysle sa opakuje problém s nesúrodosťou obsahu predmetu, ktorá pretrváva od r. 2013 a napriek odporúčaniam učiteľov a vedcov sa nerieši (Pavelka, Plachá, 2018). Opakované zásadné zmeny obsahu predmetu technika vedú v praxi k neodbornej výučbe niektorých tematických celkov. Preto aj v navrhovanom kurikule predmetu technika v 2. a 3. cykle vidíme zásadný problém v nepripravenosti učiteľov predmetu technika na výučbu nových komponentov. Učitelia, ktorí sú v praxi, neboli pripravovaní na tieto obsahy a študenti učiteľských študijných programov znova nebudú na tieto zmeny pripravení, nakoľko univerzity neboli informované o pripravovaných kurikulárnych zmenách a nemali tak možnosť zapracovať zmeny do študijných plánov. Najbližších šesť rokov tak bude prebiehať príprava učiteľov pre predmet technika na všetkých univerzitách v kontexte kurikula predmetu technika z r. 2015.

Aby mohli byť naplnené ciele vzdelávacej oblasti Človek a svet práce, a tiež očakávania verejnosti k inováciám vo vzdelávaní, bude potrebné:

- vytvoriť pozitívny vzťah spoločnosti (manažmentu škôl, rodičov, učiteľov) vo vzťahu k pochopeniu významu a dôležitosti technického vzdelávania,
- vytvoriť systém materiálnej a metodologickej pomoci pre učiteľov predmetu technika, bez ktorej nie je možná kvalitná výučba praktických zručností žiakov navrhnutá v obsahu vzdelávacej oblasti,
- systémovo riešiť celoživotné vzdelávanie učiteľov tak, aby boli pripravení vyučovať nové komponenty vzdelávacej oblasti,
- riešiť prípravu a vydanie nových učebníc na výučbu predmetov vzdelávacej oblasti, ktoré budú obsahovo zodpovedať novému navrhnutému kurikulu.

5 Záver

Konkretizované ciele a obsahy jednotlivých vzdelávacích oblastí by mali byť vypracované do jesene 2022 a následne znovu pripomienkované verejnosťou. Koncom roka 2022 sa očakáva schválenie nových Štátnych vzdelávacích programov pre základné školy. Od školského roka 2023/24 môžu základné školy na báze dobrovoľnosti prejsť na výučbu podľa nich. Predpokladaná plošná implementácia nového kurikula do praxe je od septembra 2026. Dovtedy sa predpokladá (okrem iného) aj zmena v príprave učiteľov pre jednotlivé vzdelávacie oblasti a cykly vzdelávania. Ako sa táto zmena uskutoční nie je celkom jasné, nakoľko vysoké školy sú aktuálne v procese akreditácie študijných programov, ktoré sa uskutočňuje v cykle šiestich rokov.

Článok je výsledkom riešenia projektu KEGA 012UKF-4/2020.

6 Literatúra

- Hašková, A. & Bánesz, G. (2015). *Technika na základných školách – áno alebo nie*. Praha: Verbum, 189 s.
- Hulová, Z. (2019). Technické vzdelávanie na primárnom stupni školy v historickom a medzinárodnom kontexte. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 145 s.
- Humajová, Z. & Pupala, B. (2008) Podoby školskej reformy. In: Humajová, Z., Kríž, M., Pupala, B. & Zajac, P. (2008). *Vzdelávanie pre život: Reforma školstva v súvislostiach*. Konzervatívny Inštitút M. R. Štefánika, s. 17–32.
- Inovovaný ŠVP pre 1. stupeň ZŠ. ŠPÚ, 2014. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-1.stupen-zs/>
- Inovovaný ŠVP pre 2. stupeň ZŠ. ŠPÚ, 2014. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/>
- Kaščák, O. & Pupala, B. (2011). Nový režim „kvality“. In Kaščák, O., Pupala, B. (eds). *Školy v prúde reforiem*. Bratislava: Renesans, s.r.o., s. 137–194.
- Kmeť, P. (2009). Reforma školského kurikula na Slovensku. In *Rozvoj a perspektívy pedagogiky a vzdelávania učiteľov*. Prešov: FHPV a MC Prešov.
- Konštantín (1995). *Národný program výchovy a vzdelávania. Štátna politika výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na obdobie 1995–2015*. 1. a 2. diel. Bratislava: Ministerstvo školstva a vedy SR, 1994.
- Koršňáková, P., Bockaničová, K., Kováčová, J. & Romančíková, J. (2010). Niekoľko podnetov k problematike (ne)rovnosti vo vzdelávaní na Slovensku na základe dát štúdie OECD PISA. In *Pedagogická revue*, roč. 62, č. 1, s. 126–149.
- Koršňáková, P., Kováčová, J. & Heldová, D. (2010). *Pisa 2009 Slovensko*. Národná správa. Bratislava: NÚCEM.
- Kosová, B. & Porubský, Š. (2011). Slovenská cesta transformácie edukačného systému po roku 1989 na príklade primárneho vzdelávania a prípravy jeho učiteľov. In: *Pedagogická orientace*, roč. 2011, č. 1, s. 35–50.

- Kozík, T. & Lukáčová, D. (2016). Innovation of Technical Education in the Slovak Republic – A Challenge for Teachers, Pupils and Parents. In *Journal of Technology and Information Education* 2016, 8(2), s. 42–52, DOI: 10.5507/jtie.2016.008.
- Kožuchová, M. et al. (2011). *Elektronická učebnica didaktiky technickej výchovy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-3031-2. Dostupné na: <http://utv.ki.ku.sk>
- Le Métails, J. (1999). Values and Aims in Curriculum and Assessment Frameworks: A 16 – National Review. In: B. Moon, P. Murphy (Eds.) (1999). *Curriculum in context*. Barcelona: The Open University.
- Lukáčová, D. (2014). Technical education – part of the general education in Slovakia. In *Journal of Technology and Information Education*, 2014, roč. 6, č. 2. ISSN 1803-537X.
- OECD: *Lessons from PISA for the United States Strong Performers and Successful Reformers in Education*. OECD Publishing, 2011. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264096660-en>
- Pavelka, J. & Plachá, I. (2018). Analýza stavu a možností výučby techniky a ekonomiky domácnosti v základných školách na Slovensku. In *Technika a vzdelávanie*, roč. 7, č. 1. ISSN 1339-9888.
- Pišová, M. (2010). Učiteľ – expert: prehľad výskumných trendů a jejich výsledků. In *Pedagogika*, roč. 60, č. 3–4, s. 242–253.
- Plán obnovy*. Dostupné na: <https://www.planobnovy.sk/kompletny-plan-obnovy/kvalitne-vzdelavanie/>
- Porubský, Š., Kosová, B., Doušková, A. & Trnka, M. et al. (2014). *Škola a kurikulum – Transformácia v slovenskom kontexte*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, Pedagogická fakulta, 190 s.
- Průcha, J. (2004). *Moderní pedagogika*. Praha: Portál.
- Pupala, B. & Held, L. (2007). Mentálne hranice kurikulárnej reformy. In: *Ako sa učiteľia učia?* Zborník referátov z medzinárodnej konferencie. Prešov: FHPV PU, MC Prešov, OZ Učenie bez hraníc 2007, s. 226–230.
- Rosa, V. Turek, I. & Zelina, M. (2002). *Milénium: Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov*. Bratislava: IRIS.
- Rýdl, K. (2003). *Inovace školských systémů*. Praha: ISV, 282 s. ISBN 80-86642-17-8.
- Spilková, V. & Tomková, A. et al. (2010). *Kvalita učitele a profesní standard*. Praha: PedF UK. 257 s.
- Terminologický slovník*. (2021). Bratislava: ŠPÚ. Dostupné na: <https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2022/01/2022-01-13-Glosar.pdf>
- Turek, I., Byčkovský, P., Coufalík, J., Ďurič, L., Eliáš, J., Furman, A., Kassay, F., Krankuš, M. & Zelina, M.: *Duch školy: Návrh správy expertnej skupiny Ministerstva školstva, mládeže a telesnej výchovy SROV*. (1993). In: *Pedagogika*, roč. XLIII, 1993, č. 2.
- Úrad vlády SR: *Plán obnovy: cestovná mapa k lepšiemu Slovensku – Komponent 7 Vzdelávanie pre 21. storočie*. (2021). Dostupné na: <https://www.planobnovy.sk/>
- Vargová, M. & Kožuchová, M. (2013). Súčasný kurikulárne trendy technického vzdelávania v primárnom vzdelávaní v Slovenskej republike. In *Aktuálne otázky prírodovedno-technických predmetov a prierezových tém v primárnej edukácii*. Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/kancir1/subor/Vargova_Kozuchova.pdf
- Východiská zmien v kurikulum základného vzdelávania*. (2021). Bratislava: ŠPÚ. Dostupné na: <https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2022/01/2022-01-13-SPU-Vychodiska-zmien-ZV.pdf>
- Východiská zmien vo vzdelávacích oblastiach*. (2021). Bratislava: ŠPÚ. Dostupné na: <https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2022/01/2022-01-13-SPU-Vychodiska-zmien-vo-VO.pdf>